

Monika Grottel
Uniwersytet Gdański

Naruszenia praw własności intelektualnej w kontekście kryzysu gospodarczego

Celem niniejszego opracowania było wykazanie związku między kryzysem gospodarczym na rynku światowym a rosnącą liczbą naruszeń praw własności intelektualnej. Z obserwacji przykładów naruszeń własności intelektualnej na rynku Unii Europejskiej oraz analizy danych publikowanych przez Komisję Europejską wynika, że ochrona praw własności intelektualnej ma istotne znaczenie dla unijnej gospodarki i jest siłą napędową wzrostu gospodarczego. Skuteczne egzekwowanie praw własności intelektualnej w dobie kryzysu gospodarczego jest szczególnie istotne. Niektóre podróbki, takie jak artykuły spożywcze, kosmetyki i artykuły przeznaczone dla dzieci, produkowane z pominięciem wszelkich uregulowań prawnych, mogą stanowić poważne zagrożenie dla zdrowia i życia obywateli UE.

Infringements of intellectual property rights in the context of economic crisis

The main aim of the article was to indicate the dependency between the economic crisis on the global market and the increasing number of intellectual property rights infringements. The analysis of the intellectual property rights infringements on the European market and the analysis of the information published in the Report on the EU enforcement of intellectual property rights confirmed that the protection of IPR is a cornerstone of the EU economy and a key driver of its economic growth. Effective IPR enforcement in the age of the economic crisis is particularly essential for health and safety. Certain counterfeited products, such as foodstuffs, body-care articles and children's toys, which are produced in an unregulated environment can pose a serious threat to citizens.

Keywords: intellectual property rights, protecting, infringement, customs, brand labels, pirated products

Wprowadzenie

Założeniem niniejszego opracowania jest próba wykazania zależności między globalnym zjawiskiem łamania praw własności intelektualnej a kryzysem gospodarczym na rynku, ze szczególnym uwzględnieniem krajów transformacji gospodarczej. Celem artykułu jest wskazanie na potrzebę prowadzenia otwar-

tych dyskusji na temat skali handlu towarami podrabianymi, czynników wpływających na stały wzrost podaży towarów podrabianych oraz zagrożeń wynikających z postępującego rozwoju tej części globalnego rynku. Efektem prowadzonych dyskusji powinno być opracowanie przez organizacje międzynarodowe oraz rządy poszczególnych państw skutecznej strategii przeciwdziałania wszelkim przejawom łamania praw własności intelektualnej. Dotychczasowe działania, jak wskazują analizowane dane statystyczne, nie przyczyniają się bowiem do ograniczenia rynku towarów podrabianych i pirackich, a liczba zatrzymywanych w tej grupie towarów stale wykazuje tendencję wzrostową.

1. Definicje i podstawy prawne praw własności intelektualnej

Proceder podszywania się pod markę (logo) innych producentów oraz naruszanie praw związanych z wykorzystaniem praw autorskich i tzw. praw pokrewnych od dawna przyjęło się określać mianem piractwa. Umownie dzieli się je na piractwo przemysłowe i intelektualne, gdzie pierwsze z nich dotyczy naruszeń chronionej prawem sfery twórczości intelektualnej (np. piractwo komputerowe), drugie – łamanie praw obowiązujących w produkcji przemysłowej (np. umieszczanie na wyrobach zastrzeżonych znaków towarowych przez nieuprawnionego do tego producenta).

Własność intelektualna często stanowi zasadniczy czynnik pozwalający na wypracowanie przewagi konkurencyjnej i w znacznym stopniu decyduje o sukcesie rynkowym. Brak ochrony w zakresie własności intelektualnej i przemysłowej może spowodować nieodwracalne szkody, zarówno dla gospodarki danego kraju, poszczególnych branż, jak i dla zdrowia i życia konsumentów. Regulacje prawne, odnoszące się do ochrony praw własności intelektualnej, zapewniają odpowiednią ochronę znaków towarowych, wynalazków i wzorów, a także umożliwiają powstrzymanie potencjalnych naruszeń takiej własności. Niezależnie od korzyści płynących z przewagi konkurencyjnej na rynku ochrona praw własności intelektualnej i przemysłowej może stanowić dla budżetu państwa istotne korzyści podatkowe, wynikające z poboru opłat za rejestrację patentów oraz znaków towarowych. Prawo własności intelektualnej, stanowiące niematerialny składnik majątku, może być przedmiotem amortyzacji i dlatego obniża zyski podlegające opodatkowaniu. Ponadto licencjonowanie może być źródłem przychodów przedsiębiorstwa i stanowić instrument generowania kosztów jego działalności [*Ochrona własności intelektualnej w Polsce*].

Przedmiotem analizy prowadzonej w niniejszym opracowaniu jest zjawisko łamania praw własności przemysłowej przez bezprawne wykorzystywanie

zastrzeżonych znaków towarowych, potocznie określane podrabianiem znaków towarowych.

Produkty oznaczone znakiem towarowym¹, dzięki wysokiej cenie, gwarantują lepszą jakość. Konsument, nabywając określony towar, ma więc uzasadnione prawo oczekiwać jego dobrej jakości. Wysoka pozycja niektórych marek oraz szerokie zainteresowanie konsumentów danymi markami stanowią zachętę dla wielu nieuczciwych przedsiębiorstw, aby produkować i prowadzić nielegalny obrót handlowy podrobionymi artykułami [Mruk, 2002, s. 42]. Podrabianie cudzych wyrobów znane jest już od wieków. Jako przykład może posłużyć fakt, że dawniej wyrobem szczególnie cenionym była broń. Każdy chciał posiadać oręż najlepszej jakości i pochodzenia. W XVI wieku dużym uznaniem cieszyły się szable „batorówki”. „Batorówki” najlepszej jakości produkowane były głównie w północnowłoskich zakładach szabelniczych. Broń pochodząca z tych zakładów była bardzo kosztowna, dlatego niedługo od momentu rozpoczęcia produkcji na ziemiach polskich zaczęto ją fałszować i na klindze wybijano znaki producentów zachodnioeuropejskich [Domalewski, 1998, s. 5].

Istotny wzrost problemu produkcji i sprzedaży towarów naruszających prawa własności intelektualnej, obserwowany na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, przesądził o konieczności wypracowania ponadnarodowych mechanizmów walki z prowadzoną na skalę przemysłową działalnością, polegającą na podrabianiu oraz piractwie towarów chronionych prawami własności intelektualnej. W wyniku tych praktyk i działań, mających na celu usunięcie barier utrudniających wymianę handlową, przedstawiciele rządów państw biorących udział w międzynarodowej wymianie handlowej przystąpili do negocjacji, w których efekcie po ponad siedmioletnich rokowaniach Rundy Urugwajskiej, na spotkaniu w Marakeszu 15 kwietnia 1994 roku, podpisano porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu. Efektem rokowań było stworzenie globalnych zasad handlu międzynarodowego, zarówno towarami, jak i usługami. Jednym z porozumień zawartych w ramach negocjacji WTO i stanowiących element zasad handlu międzynarodowego jest Porozumienie w Sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej TRIPS². Konieczność wprowadzenia do międzynarodowej praktyki gospodarczej Porozumienia TRIPS wynikała z małej efektywności negocjacji prowadzonych w sprawie rewizji i dostosowywania do nowych potrzeb rynkowych konwencji w zakresie ochrony własności intelektu-

¹ Termin „znak towarowy” bardziej kojarzy się z językiem prawniczym, natomiast w terminologii marketingowej znak towarowy określany jest mianem marki.

² TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) stanowi załącznik do porozumienia w sprawie utworzenia Światowej Organizacji Handlu, zawartego w 1994 roku [WTO].

alnej³, opracowanych przez Światową Organizację Własności Intelektualnej (WIPO⁴), [Barta, Markiewicz, 1996, s. 8–16].

Porozumienie TRIPS określiło nowe standardy ochrony własności intelektualnej, obowiązujące wszystkie kraje członkowskie WTO. Wypełnianie tych standardów ma na celu stworzenie jednolitego, skutecznego systemu ochrony szeroko rozumianej własności intelektualnej oraz powstrzymanie naruszania praw własności intelektualnej w obrębie rynku światowego. TRIPS ustanawia zasadę, w której rozumieniu wszystkich członków Światowej Organizacji Handlu wiąże tekst sztokholmski Konwencji paryskiej [Akt sztokholmski, Dz.U. 1975] o ochronie własności przemysłowej. Konwencja reguluje wszystkie obszary własności intelektualnej, w tym stosowanie znaków towarowych. Zostały w niej szczegółowo uregulowane m.in. zagadnienia kontroli granicznej towarów podlegających ochronie praw własności intelektualnej, zasady kontroli i weryfikacji dokumentów potwierdzających pochodzenie tych towarów oraz ich oryginalność. Do zadań administracji państwowych krajów członkowskich WTO, które wynikają z Porozumienia TRIPS, należy m.in. przygotowanie organów celnych do identyfikowania towarów w celu zatrzymania na granicy tych towarów, które zostały wytworzone z naruszeniem praw własności intelektualnej.

Zasady ochrony praw własności intelektualnej oraz definicje piractwa przemysłowego i intelektualnego, określone w Porozumieniu TRIPS, zostały bezpośrednio transponowane do unijnego systemu prawnego [Rozporządzenie Rady (WE) nr 1383/2003].

Dla gospodarki krajów członkowskich Unii Europejskiej ochrona praw własności intelektualnej ma szczególnie istotne znaczenie i jest siłą napędową dalszego wzrostu w obszarach, takich jak: badania, innowacje i zatrudnienie. Przemysł kreatywny, oparty na prawach własności intelektualnej, obejmujący twórców oprogramowania, wydawców książek, gazet, muzyki i filmów, w 2006 roku był odpowiedzialny za 3,3% PKB UE i obejmował około 1,4 milionów małych i średnich przedsiębiorstw, zapewniając 8,5 miliona miejsc pracy. W latach 1996–2006 zatrudnienie w branżach przemysłowych, opartych na wiedzy, innowacjach i badaniach, wzrosło o 24%, w porównaniu ze wzrostem wynoszącym 6% w przypadku innych gałęzi przemysłu. W 2009 roku wartość sprzedaży towarów dziesięciu najlepszych unijnych marek stanowiła średnio prawie 9% PKB. Naruszanie praw własności intelektualnej jest więc istotnym zagrożeniem nie tylko dla poszczegól-

³ Chodziło o: Konwencję paryską z 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej (Dz.U. 1975 nr 9, poz. 51), Konwencję berneńską z 9 września 1886 roku o ochronie dzieł literackich i artystycznych (Dz.U. 1990 nr 82, poz. 474), Konwencję rzymską z 26 października 1961 roku o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych (Dz.U. 1997 nr 125, poz. 800).

⁴ WIPO (World Intellectual Property Organization) utworzona została na mocy konwencji podpisanej w Sztokholmie w 1967 roku; od 1974 roku jest wyspecjalizowaną organizacją ONZ z siedzibą w Genewie. Polska przystąpiła do Konwencji w 1975 roku [WIPO].

nych producentów, ale dla całej gospodarki unijnej i unijnego budżetu. W latach 2005–2009 liczba zarejestrowanych na granicach UE przypadków wykrycia towarów podejrzanych o naruszenie praw własności intelektualnej zwiększyła się z 26 704 do 43 572 [Europa 2020 – unijna strategia wzrostu]. Jednocześnie szacuje się, że piractwo kosztowało europejski przemysł muzyczny, filmowy, telewizyjny i oprogramowania 10 miliardów euro i ponad 185 tys. miejsc pracy w samym tylko 2008 roku. Ponadto skuteczne egzekwowanie praw własności intelektualnej jest istotne również z tego względu, iż niektóre podróbki, takie jak: artykuły spożywcze, kosmetyki i artykuły przeznaczone dla dzieci, produkowane z pominięciem wszelkich uregulowań prawnych, mogą stanowić poważne zagrożenie dla zdrowia i życia obywateli UE [Europa 2020 – unijna strategia wzrostu].

Decydującą rolę w procesie zapobiegania przedostaniu się na rynek wewnętrzny produktów naruszających prawa własności intelektualnej odgrywają unijne służby celne. Komisja Europejska prowadzi liczne działania, służące wsparciu służb celnych w walce z nielegalnym handlem. 24 maja 2011 roku Komisja przyjęła wniosek w sprawie nowego rozporządzenia, dotyczącego egzekwowania przez służby celne praw własności intelektualnej, który stanowi część obszernego pakietu środków dotyczących tych praw [Strategia dotycząca praw własności intelektualnej w celu pobudzenia kreatywności i innowacji, 2011].

Istotne znaczenie w zapobieganiu wprowadzania na obszar celny UE towarów naruszających prawa własności intelektualnej ma również odpowiednia współpraca z partnerami handlowymi. W 2009 roku UE i Chiny, które są głównym dostawcą towarów podrabianych na rynek unijny, podpisały porozumienie dotyczące poprawy współpracy w dziedzinie egzekwowania przez służby celne praw własności intelektualnej [EU – China Action Plan on Intellectual Property Rights Customs Enforcement, 2010]. W 2010 roku okres obowiązywania tego porozumienia przedłużono do końca roku 2012. Istotną rolę odgrywa również współpraca organów celnych z przedsiębiorcami w celu zapewnienia właściwej identyfikacji towarów naruszających prawa własności intelektualnej. Przedsiębiorcy mogą wnioskować o interwencję celną w przypadku podejrzenia, że ich prawa własności intelektualnej są łamane, a informacje przekazywane przez przedstawicieli poszczególnych branż pomagają służbom celnym lepiej ukierunkować prowadzone kontrole. Komisja Europejska przygotowała podręcznik procedur dla właścicieli praw własności intelektualnej, w którym wyjaśnione zostały procedury składania wniosków o ochronę praw własności intelektualnej.

W polskim prawodawstwie zagadnienia własności intelektualnej zostały uregulowane przez dwa zasadnicze akty prawne: Ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 1994 roku [Dz.U. nr 90, poz. 634] oraz Prawo własności przemysłowej z 2000 roku [Dz.U. nr 119, poz. 1117]. Przepisy te stanowią spełnienie minimum wymogów z TRIPS [Mikłasiński, 2001, s. 11]. Przyjmując zob-

wiązania wynikające z członkostwa w WTO, polski rząd opracował wiele przepisów prawnych, pozwalających na poddanie kontroli obrotu towarów z zagranicy pod kątem naruszenia praw własności intelektualnych. Odpowiednie regulacje prawne pozwoliły tym samym na rozpoczęcie działań praktycznych z zakresu organizacyjnego. Podjęto wówczas działania z zakresu skuteczności egzekwowania praw własności intelektualnych, które polegały głównie na:

- utworzeniu centralnej komórki w randze wydziału, której merytoryczny zakres odpowiedzialności zabezpieczał realizowanie całokształtu przedmiotowej tematyki, w tym rozpatrywanie składanych przez właścicieli praw wniosków o ochronę;
- opracowaniu i wdrożeniu systemu organizacyjnego w administracji celnej, zapewniającego prawidłową realizację zadań, tj. utworzenie zespołów zadaniowych i powołanie lokalnych koordynatorów;
- przygotowaniu funkcjonariuszy celnych do wykonywania zadań związanych z ochroną praw własności intelektualnych, przez realizację opracowanych autorskich programów szkoleń;
- nawiązaniu ścisłej współpracy z właścicielami praw własności intelektualnych.

Pierwszy wniosek o ochronę znaku towarowego został złożony do organów celnych przez przedsiębiorstwo zrzeszające wszystkie światowe koncerty fonograficzne, zwane związkiem producentów Audio Video [Piotrowska, 2001, s. 88–93].

Ponadto istotnym osiągnięciem polskiej Służby Celnej w ochronie własności intelektualnej jest, stosowany od 2008 roku, system informatyczny VINCI. System VINCI został opracowany w oparciu o doświadczenia funkcjonariuszy celnych i jest jednym z najlepszych programów informatycznych, wykorzystywanych w całej Unii Europejskiej. Program VINCI pozwala na gromadzenie i przetwarzanie wszelkich informacji udostępnianych przez producentów i właścicieli znaków towarowych, które są niezbędne organom celnym do wykrywania towaru podrobionego i pirackiego. System ten został wyposażony w najnowsze programy pozwalające na umieszczenie zdjęć i filmów video, które umożliwiają rozpoznanie wszelkich naruszeń własności intelektualnych. Program VINCI umożliwia również wprowadzenie do systemu i przetwarzanie informacji na temat zatrzymanych towarów, naruszających prawa własności intelektualnej, oraz sporządzanie opracowań statystycznych dla potrzeb Komisji Europejskiej.

Przytoczone w tej części opracowania akty prawne i porozumienia w przejrzysty sposób definiują pojęcia z zakresu ochrony własności intelektualnej, zarówno na gruncie światowym, międzynarodowym, jak i w poszczególnych krajach. Zgodnie z obowiązującymi regulacjami (wytycznymi) własność intelektualna obejmuje prawo autorskie i własność przemysłową. Znak towarowy będący przedmiotem niniejszego opracowania stanowi własność przemysłową. Znakiem towarowym mogą być: słowo, slogan reklamowy, dźwięk, melodia, ry-

sunek, kombinacja słów i elementów graficznych, kolory, hologramy, postacie przestrzenne, a także każde inne oznaczenie, które pozwoli odróżnić towary lub usługi jednego przedsiębiorstwa od towarów lub usług innego przedsiębiorstwa [*Prawa własności intelektualnej w Polsce*].

2. Rynek towarów podrabianych w statystykach Unii Europejskiej

Rozwój handlu towarami podrabianymi, obserwowany w ostatnich latach, wykazuje bezpośredni związek z sytuacją na rynku międzynarodowym. Postępujący kryzys gospodarczy w jednych krajach, w innych spowodowanie gospodarek, a nawet recesja prowadzą do wielu negatywnych zjawisk zarówno gospodarczych, jak i społecznych. Bezpośrednią reakcją na kryzys jest wprowadzenie systemu oszczędności. O ile rządowe programy oszczędnościowe opracowywane dla całej gospodarki mogą przynieść pozytywne efekty, o tyle skutki oszczędności gospodarstw domowych mogą okazać się niebezpieczne dla zdrowia i życia ludzkiego. Coraz więcej konsumentów, próbując „obejść system i kupić taniej”, sięga po towary niskiej jakości i niewiadomego pochodzenia. Zazwyczaj są to towary podrabiane.

Analiza praktyk związanych z naruszeniami własności intelektualnej pozwala również dostrzec bezpośredni ich związek z problemami gospodarek krajów transformacji gospodarczej. Są to gospodarki młode, nie wyróżniają się znanymi i cenionymi markami, w ich charakterystykę nie jest wpisana tradycja i przywiązanie do marek krajowych; pokutuje tam kult marek znanych, światowych i luksusowych. Przez wielu obywateli tych państw, którzy za wszelką cenę chcą naśladować styl życia typowy dla obywateli państw wysoko rozwiniętych, posiadanie towarów oznaczonych znakami towarowymi znanych, światowych marek jest miarą luksusu i bogactwa. Dodatkowo odczuwalne przez konsumentów skutki kryzysu gospodarczego, takie jak: wzrost bezrobocia, spadek płac, wzrost kosztów utrzymania dla gospodarstw domowych, inflacja, przyczyniają się do poszukiwania oszczędności w każdym możliwym obszarze. Za takie „oszczędności” można zapłacić wysoką cenę, zwłaszcza jeśli chodzi o podrobione lekarstwa, papierosy lub alkohol, które stanowią najliczniejszą grupę towarów podrabianych w skali całego świata. W sprawozdaniach Komisji Europejskiej zwraca się uwagę, że o ile w przeszłości naruszenie praw własności intelektualnej dotyczyło najczęściej towarów luksusowych, obecnie coraz więcej spraw jest związanych z artykułami codziennego użytku [*Results at the EU Border, 2011*].

Zjawisko podrabiania marek stało się w ostatnich latach problemem globalnym. Według amerykańskiego Departamentu Handlu podróbki w latach dziewięćdziesiątych XX wieku stanowiły 9% ogólnoswiatowego handlu [Kall, 2001,

s. 57]. Handel towarami naruszającymi prawa własności przemysłowej przynosi zyski porównywalne do handlu bronią i narkotykami. Na rynku Unii Europejskiej towary podrabiane stanowią około 2–3% wszystkich sprzedawanych towarów. Corocznie na unijnych granicach funkcjonariusze celni zatrzymują około 180 mln podrabianych przedmiotów [*Ochrona praw własności intelektualnej*, 2012]. Wprawdzie w 2009 roku w krajach Unii Europejskiej odnotowano spadek liczby zatrzymanych towarów podrabianych, w stosunku do 2008 roku, to jednak ten pozytywny wynik wydaje się być pozorny i może wynikać z coraz większych trudności w identyfikowaniu przez służby graniczne towarów podrobionych, które coraz częściej do złudzenia przypominają towary oryginalne.

Raport na temat egzekwowania przez unijne służby celne praw własności intelektualnej publikowany jest przez Komisję Europejską co roku. Sprawozdania unijne potwierdzają tendencję wzrostową, jeśli chodzi o liczbę towarów, co do których istnieje podejrzenie naruszenia praw własności intelektualnej. W 2009 roku odnotowano ponad 43,5 tys. przypadków zatrzymania towarów przez funkcjonariuszy celnych, obejmujących w sumie 118 mln artykułów. W raporcie za 2009 rok szczególnie podkreślono, że o ile w przeszłości naruszenie praw własności intelektualnej dotyczyło najczęściej towarów luksusowych, obecnie coraz więcej spraw związanych jest z artykułami codziennego użytku. Wskazuje to na niezaprzeczalny związek między skutkami kryzysu gospodarczego a rozwojem rynku towarów podrabianych. Najpopularniejszymi kategoriami produktów podrabianych na rynku unijnym w 2009 roku były papierosy, stanowiące 19%, oraz pozostałe wyroby tytoniowe (16%), znaki towarowe (13%) i lekarstwa (10%).

Z raportu za 2010 rok, opublikowanego przez Komisję Europejską w 2011 roku, wynika, że liczba partii podrobionych towarów zatrzymanych przez służby celne UE w 2010 roku, w stosunku do 2009 roku, podwoiła się z 43,5 tys. do 80 tys. partii [*Podróbki szturmują UE*, 2011].

W 2010 roku Komisja Europejska po raz pierwszy podała wartość zatrzymanych towarów, szacowaną na ponad 1 mld euro. Wśród najczęściej zatrzymywanych towarów były ponownie papierosy (34%), materiały biurowe (9%), inne wyroby tytoniowe (8%), etykiety, metki i znaki (8%), odzież (7%), zabawki (7%). 14,5% zatrzymanych przedmiotów stanowiły artykuły do użytku w gospodarstwie domowym, tj. szampony, mydła, lekarstwa lub drobne artykuły gospodarstwa domowego (suszarki, golarki, części komputerowe). Trzeba w tym miejscu podkreślić, że sprzęty te, nie posiadając wymaganych atestów, mogą stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia konsumentów.

W 2011 roku służby celne Unii Europejskiej skonfiskowały ponad 115 mln produktów, odnośnie do których istniało podejrzenie naruszenia praw własności intelektualnej. Dla porównania, w 2010 roku zatrzymano ponad 103 mln takich produktów [Komunikat Prasowy KE, 2012], w 2009 roku – 118 mln. W 2011 roku,

w porównaniu z 2010 rokiem, liczba zatrzymań wzrosła o 15%. Według sprawozdania Komisji wartość skonfiskowanych towarów w 2011 roku wynosiła prawie 1,3 mld euro w porównaniu do 1,1 mld w 2010 roku. Wśród artykułów zatrzymanych przez funkcjonariuszy celnych w 2011 roku najwięcej było leków (24%), materiałów opakowaniowych (21%) i papierosów (18%). Artykuły codziennego użytku oraz produkty potencjalnie zagrażające zdrowiu i bezpieczeństwu konsumentów stanowiły 28,6% wszystkich zatrzymanych towarów. W 2010 roku udział tych produktów w ogólnej liczbie zatrzymań wyniósł 14,5%.

Głównym dostawcą produktów naruszających prawa własności intelektualnej są Chiny. 85% wszystkich nielegalnych towarów, w tym głównie odzież, obuwie, leki i zabawki, zatrzymanych w 2010 roku na granicach UE, pochodziło z Chin [Komunikat Prasowy KE, 2010]. Według szacunków Komisji Europejskiej 3 do 5 mln ludzi pracujących w Chinach zatrudnionych jest przy produkcji towarów podrabianych i pirackich. Podrabiane artykuły spożywcze sprowadzane są głównie z Turcji, z Tajlandii – napoje bezalkoholowe, z Hongkongu – karty pamięci i telefony komórkowe, gry i zabawki, z Egiptu – podrabiane lekarstwa z Indii. Należy jednak odnotować, że podane przez Komisję Europejską dane dotyczą wyłącznie zatrzymanych przez służby graniczne partii towarów, a nie całości rynku towarów podrabianych.

W sprawozdaniach Komisji Europejskiej zwraca się szczególną uwagę na fakt, że wśród zatrzymanych towarów podrabianych rośnie udział towarów zamawianych przez Internet, a przesyłanych na obszar Unii Europejskiej pocztą. W 2010 roku odnotowano istotny wzrost liczby zatrzymanych przesyłek pocztowych w porównaniu z rokiem poprzednim. Liczba takich przypadków potroiła się z 15 tys. do ponad 48 tys. Wiele z zatrzymanych towarów stanowiły lekarstwa i produkty do pielęgnacji ciała. Ta tendencja odzwierciedla rosnącą popularność zakupów w Internecie. W 2011 roku w dalszym ciągu rosła liczba zatrzymanych przesyłek pocztowych, które w 36% przypadków zawierały leki [Results at the EU Border, 2011].

W grupie towarów luksusowych rynek podrabianych towarów wzrósł, w latach 1993–2011, niemal o 2000%. Tak dynamiczny rozwój związany jest z procesem demokratyzacji luksusu i przenoszenia produkcji dóbr luksusowych do Chin. Udział towarów luksusowych w grupie towarów podrabianych nadal jest dominujący. Aż 11% luksusowych torebek, butów i ubrań, sprzedawanych na rynku amerykańskim i europejskim, są to towary podrabiane. Branża traci z tego powodu 250 mld dolarów rocznie⁵. Większość artykułów, podobnie jak w przypadku innych grup towarowych, pochodzi z Chin. W Azji podrabiane towary luksusowe stanowią około 35% ogółu towarów dostępnych na rynku.

⁵ Dane opublikowane przez INDICAM – międzynarodową organizację zwalczającą podróbki i tropiącą fałszerzy, www.indicam.com [dostęp: 23.10.2012].

W przypadku towarów luksusowych można odnieść wrażenie, że unijne służby celne dopuszczają dystrybucję tych towarów na rynku wewnętrznym. Wiele podrabianych produktów jest dostępnych w sklepach i na aukcjach internetowych, a konsumenci, kuszeni ich niską ceną, decydują się na ich zakup. Dodatkowo jakość podrabianych ubrań jest bardzo dobra i często nie budzi żadnych wątpliwości. Fabryki, które produkują oryginalne towary, coraz częściej jednocześnie produkują ich podróbki. Dokonując zakupu towarów luksusowych w markowych, autoryzowanych salonach, nie można mieć pewności, że są to towary oryginalne. Partie towarów podrabianych często na etapie wysyłki z fabryki pakowane są przez producentów wraz z towarem oryginalnym. Importerzy zajmujący się dystrybucją luksusowych towarów na obszarze Unii Europejskiej często, mimo zaostrzonej kontroli, nie są w stanie wyeliminować sztuk podrabianych.

Szacuje się, że towary podrabiane na polskim rynku warte są około 830 mln dolarów. Zgodnie z danymi Departamentu Służby Celnej Ministerstwa Finansów polska Służba Celna w 2011 roku zatrzymała około 6,4 mln sztuk towaru naruszającego prawa własności intelektualnych o łącznej wartości ok. 33 mln euro (w tym odzież – ponad 336 tys. sztuk, zegarki, biżuteria i galanteria – 285 tys. sztuk, zabawki, sprzęty sportowe, gry – około 191 tys. sztuk oraz obuwie – ponad 132 tys. sztuk). Polska wskazywana jest jako czwarty na świecie rynek handlu towarami podrabianymi [Biuletyn Statystyczny, 2011].

3. Towary podrabiane niebezpieczną alternatywą w czasie postępującego kryzysu gospodarczego

Towary podrabiane najczęściej sprzedawane są na bazarach oraz na aukcjach internetowych, na których sprzedaż jest zazwyczaj prowadzona przez anonimowych sprzedających. Zasadniczym powodem podejmowania przez konsumentów decyzji o zakupie towarów podrabianych jest ich niska cena i powszechna dostępność. Pogarszająca się sytuacja finansowa konsumentów w czasie kryzysu wpływa na wzrost popytu na towary tańsze.

Używki, takie jak alkohol czy papierosy, nie są produktami pierwszej potrzeby, jednak w czasie pogarszającej się koniunktury na rynku odnotowywany jest wzrost popytu na te towary. Wiele osób zastępuje towary luksusowe towarami podrabianymi, tańszymi, lecz wyprodukowanymi z surowców niewiadomego pochodzenia i jakości. Detektywi, pracujący na zlecenie koncernów produkujących wyroby tytoniowe w Wielkiej Brytanii, przeprowadzili działania, w ramach których przeszukiwali kosze na śmieci w wybranych miastach. Ich zadaniem było oszacowanie wielkości nielegalnego rynku wyrobów tytoniowych. Badania przeprowadzone w Birmingham w 2011 roku przez MS Intelligen-

ce⁶ wykazały, że aż 30,9% papierosów na brytyjskim rynku stanowią produkty podrabiane, w stosunku do 2010 roku, kiedy to udział wyrobów podrabianych na rynku artykułów przemysłu tytoniowego wynosił 14,1%. Oznacza to, że tylko w grupie wyrobów przemysłu tytoniowego udział towarów podrabianych w rynku wzrósł o ponad 100%. W ramach badań laboratoryjnych, przeprowadzonych na zlecenie brytyjskich przedsiębiorstw tytoniowych, w podrabianych papierosach wykryto ludzkie odchody, drobiny azbestu oraz pleśń. Nielegalnie sprzedawane papierosy charakteryzują się niską jakością, nie spełniają wymaganych norm urzędowych i przemysłowych, co sprawia, że jest w nich znacznie więcej substancji smolistych i nikotyny, niż dopuszczają jakiegokolwiek standardy. Stwierdzone w nich stężenie tlenku węgla, ołowiu, kadmu i arsenu niezaprzeczalnie potwierdza, iż stanowią poważne zagrożenie dla zdrowia i życia. Dodatkowym zagrożeniem dla osób sięgających po podróbki jest fakt, że transport i magazynowanie podrabianych wyrobów tytoniowych odbywa się bez zachowania wymaganych standardów i procedur bezpieczeństwa.

Przemyt papierosów staje się coraz bardziej opłacalny niż przemyt narkotyków [*Podróbki szturmują UE*, 2011]. Prawie 40% papierosów sprzedawanych na rynku bułgarskim pochodzi z przemytu [*Border Security*, 2011]. Szybki wzrost akcyzy, którą objęte są wyroby tytoniowe, w 2010 roku zmusił palaczy do zakupów wyrobów podrabianych. Nielegalnym przywozem i sprzedażą podrabianych papierosów w Bułgarii zajmuje się ponad 17 tys. osób, skupionych w sześciu dużych gangach. Roczne obroty z przemytu papierosów sięgają 600 mln lewów (300 mln euro), co stanowi 1% PKB, a zyski są wyższe od przemytu narkotyków. 70% przemycanych papierosów przewożone jest przez wewnętrzne granice unijne, głównie z Grecji. Z Turcji pochodzi 3% przemytu, niewiele mniej z Macedonii i Serbii. 25% przemycanych papierosów pozostaje na rynku w Bułgarii, a reszta trafia na rynki krajów unijnych. W ciągu pierwszych pięciu miesięcy 2011 roku na bułgarskich granicach przejęto 124,3 mln sztuk papierosów [*Border Security*, 2011]. Fakt, że bardzo duża podwyżka podatku akcyzowego w 2010 roku doprowadziła do wzrostu przemytu, potwierdził wicepremier i minister finansów Bułgarii. Częściowego złagodzenia skutków podwyżki akcyzy z 2010 roku należy spodziewać się w następnych latach, gdyż do 2015 roku nie przewiduje się nowej podwyżki akcyzy na wyroby tytoniowe. Problem handlu podrabianymi papierosami był głównym tematem konferencji międzynarodowej, która odbyła się w Sofii w 2011 roku. W konferencji uczestniczyli szefowie urzędów celnych Bułgarii, Turcji, Grecji, Macedonii, Serbii, Rumunii oraz przedstawiciele Europejskiego Urzędu ds. Zwalczenia Nadużyć Finansowych (OLAF⁷) i Komisji Europejskiej.

⁶ MS Intelligence (Market Survey Intelligence) to prywatna instytucja z siedzibą w Genewie, która specjalizuje się w badaniach rynkowych i jest pionierem w diagnozowaniu procesów rynkowych w celu ochrony marek globalnych, www.msintelligence.com [dostęp: 23.10.2012].

⁷ OLAF (European Anti-Fraud Office) prowadzi dochodzenia w sprawie nadużyć na szkodę budżetu UE, www.ec.europa.eu [dostęp: 23.10.2012].

Nielegalny rynek towarów podrabianych pełen jest nie tylko wyrobów tytoniowych, ale również alkoholu. Tylko w 2010 roku polska Służba Celna zlikwidowała 30 nielegalnych rozlewni alkoholu oraz wykryła 4,5 tys. nieprawidłowości związanych z jego produkcją. Falszerze wyrobów alkoholowych wykorzystują wszelkie sposoby w celu doskonalenia procesów produkcyjnych i coraz trudniej jest rozpoznać podrobioną wódkę, whisky, brandy lub inny typ alkoholu. Lekarze coraz częściej przestrzegają przed kupowaniem alkoholu z nielegalnych źródeł. Alkohol ten najczęściej produkowany jest na bazie metanolu, czyli alkoholu metylowego, który dla człowieka jest substancją trującą. Falszerze często sięgają po spirytus techniczny i różnego typu rozpuszczalniki, które są równie niebezpieczne dla zdrowia i życia człowieka.

O ile podrabiane dobra luksusowe, tj. galanteria skórzana, odzież, kosmetyki, a także wyroby tytoniowe i alkoholowe, można zaliczyć do grupy towarów kupowanych przez konsumentów świadomie, o tyle farmaceutyki często kupowane są bez wiedzy o tym, że są towarami podrabianymi. Ich liczba na rynku, co jest szczególnie niebezpieczne, rośnie w bardzo szybkim tempie. Światowa Organizacja Zdrowia szacuje, że Polacy rocznie na podrabiane leki wydają aż 100 mln złotych. Szacuje się, że co setny preparat na polskim rynku może być sfalszowany. Na całym świecie liczba zgonów spowodowanych przez podrobione lekarstwa wynosi od kilkudziesięciu do nawet 200 tys. osób rocznie. Do najczęściej podrabianych leków należą preparaty na potencję, środki na odchudzanie, leki na choroby żołądka i dwunastnicy, preparaty aborcyjne, sterydy anaboliczne, a nawet, co najbardziej szokujące, leki specjalistyczne, stosowane w leczeniu nowotworów. Podrabiane farmaceutyki najczęściej zawierają zbyt małą ilość substancji czynnej albo niewłaściwą substancję czynną lub taką, która nie została dopuszczona do użytku. Stanowią więc bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia osoby, która je przyjmuje. W nielegalnych medykamentach często można znaleźć toksyczne zanieczyszczenia. Podrobione leki najczęściej są kupowane przez Internet, a decyzje o ich zakupie zazwyczaj podejmowane są na podstawie opisów zamieszczonych na stronach, na których nie ma nawet podstawowych informacji o producencie leku oraz o jego składzie.

Najbardziej niepokojący jest fakt, że trudno dokładnie ocenić wartość i liczbę podrabianych towarów wprowadzanych do obrotu na rynku Unii Europejskiej⁸. Statystyki opracowywane przez administracje celne poszczególnych państw członkowskich podają jedynie informacje na temat wartości zatrzymanych towarów.

⁸ Wypowiedź przewodniczącego Komisji ds. Zwalczenia Podróbek Europejskiego Stowarzyszenia ds. Znaków Towarowych (ECTA) podczas obrad jesiennego zjazdu ECTA, Kraków 2011. ECTA zostało założone w 1980 roku, zrzesza ok. 1,5 tys. członków spośród krajów UE, a także członków stowarzyszonych na całym świecie, reprezentuje interesy dużych, małych i średnich przedsiębiorstw.

Podsumowanie

Analiza danych statystycznych, przeprowadzona przez autorkę artykułu, oraz trwająca od lat obserwacja rozwoju rynku towarów podrabianych skłoniła do sformułowania następujących wniosków.

Pojęcia „podróbka” i „towar piracki” są jasno zdefiniowane. Od lat prowadzi się prace nad coraz bardziej szczegółowymi procedurami i programami ograniczającymi handel towarami podrabianymi. Porozumienia międzynarodowe oraz restrykcyjne przepisy prawa w sposób przejrzysty i szczegółowy definiują zasady postępowania organów administracji publicznych i służb granicznych, które mają na celu ścisłą współpracę z właścicielami podrabianych znaków towarowych. Mimo tych wszystkich inicjatyw wartość towarów podrabianych, sprzedawanych na rynku światowym, jak potwierdziły analizowane w artykule dane statystyczne, stale wykazuje tendencję wzrostową. Rosnąca podaż towarów podrabianych wynika, z jednej strony – z wysokiej opłacalności sprzedaży towarów nielegalnie naśladujących produkty znanych światowych koncernów, z drugiej strony – z rosnącego zainteresowania i popytu na te towary. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i na początku XXI wieku w grupie towarów podrabianych dominowały głównie towary luksusowe, odzież sportowa, oprogramowanie i sprzęt komputerowy, nie stanowiące poważnego zagrożenia dla zdrowia ludzkiego. Należy podkreślić, że handel podrabianymi towarami luksusowymi powoduje głównie straty finansowe dla producentów marek luksusowych oraz dla budżetu poszczególnych państw. Analizowane w artykule dane statystyczne jednocześnie wykazują od 2009 roku rosnący wśród towarów podrabianych udział artykułów codziennego użytku, stanowiących potencjalne zagrożenie dla zdrowia i życia ludzkiego, takich jak: lekarstwa, kosmetyki, artykuły spożywcze, zabawki, sprzęt gospodarstwa domowego, narzędzia, części samochodowe, a także używki, jak alkohol i wyroby tytoniowe. Potwierdza to zależność między wzrostem popytu na podrabiane towary codziennego użytku a kryzysem gospodarczym.

Działania w zakresie zwalczania handlu towarami podrabianymi głównie ograniczają się do współpracy organów administracji państwowej z producentami i właścicielami znaków towarowych. Jak wykazuje praktyka gospodarcza, ochrona znaków towarowych przed nielegalnym ich podrabianiem polega przede wszystkim na składaniu przez zainteresowanych producentów wniosków o urzędową ochronę praw własności intelektualnej. W praktyce oznacza to, że znaki towarowe obejmowane są ochroną z urzędu jedynie na wniosek podmiotów gospodarczych. Zdaniem autorki wszelkie działania mające na celu zwalczanie handlu towarami podrabianymi w dobie kryzysu gospodarczego powinny być w znacznej mierze adresowane do konsumentów kreujących popyt na podra-

biane artykuły codziennego użytku. Zasadniczym środkiem ochrony rynku przed towarami podrabianymi powinien być nowoczesny, docierający do wszystkich grup społecznych system edukacji, trafiający swoimi argumentami do najważniejszych mechanizmów obronnych konsumentów narażonych na niepożądane i zagrażające życiu oraz zdrowiu działanie substancji zawartych w towarach podrabianych. Edukacja powinna być prowadzona z zaangażowaniem organizacji międzynarodowych i krajowych, instytucji rządowych i pozarządowych; powinna być realizowana w placówkach edukacyjnych na różnych szczeblach oraz przy wykorzystaniu wszelkich możliwych środków masowego przekazu.

Bibliografia

- Akt sztokholmski zmieniający Konwencję paryską z 20 marca 1883 r., Dz.U. 1975 nr 9, poz. 51.
- Barta J., Markiewicz R., 1996, *Prawo autorskie w Światowej Organizacji Handlu*, Universitas, Kraków.
- Biuletyn Statystyczny Służby Celnej, 2011, Departament Służby Celnej, Ministerstwo Finansów, Warszawa I–IV kwartał.
- Border Security*, 2011, coroczna międzynarodowa konferencja poświęcona zagadnieniom związanym z ochroną granic, Sofia 28 lutego.
- Domalewski W., 1998, *Wybrane rodzaje piractwa intelektualnego i przemysłowego w Polsce. Skala, formy i rozpoznawanie wyrobów*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Dom Organizatora, Toruń.
- EU – China Action Plan on Intellectual Property Rights Customs Enforcement, Strategic Framework for Cooperation – Enhancing EU – China Customs Cooperation to Promote Legitimate Trade. EU – China customs cooperation, International customs cooperation agreements, Customs*, http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/international_customs_agreements/china/index_en.htm [dostęp: 19.10.2012].
- Europa 2020 – unijna strategia wzrostu*, http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm [dostęp: 20.10.2012].
- Kall J., 2001, *Silna marka. Istota i kreowanie*, PWE, Warszawa.
- Mikłasiński Z., 2001, *Prawo własności przemysłowej – Komentarz*, Wydawnictwo Urzędu Patentowego RP, Warszawa.
- Mruk H., 2002, *Zarządzanie marką*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Poznaniu, Poznań.
- Ochrona praw własności intelektualnej: służby celne Unii Europejskiej zatrzymują na granicach Unii ponad 100 milionów podrabionych towarów*, 2012, Komunikat Prasowy Komisji Europejskiej, Bruksela 24 lipca, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-823_pl.htm [dostęp: 10.10.2012].
- Ochrona własności intelektualnej w Polsce*, http://www.paiz.gov.pl/prawo/prawa_wlasnosci_intelektualnej/prawa_wlasnosci_intelektualnej [dostęp: 20.10.2012].
- Piotrowska J., 2001, *Renomowane znaki towarowe i ich ochrona*, C. H. Beck, Warszawa.
- Podróbki szturmuje UE. Przechwycono ponad 100 mln*, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/podrobki-szturmuja-ue—przechwycono-ponad-100-mln,17232,1> [dostęp: 23.10.2012].

- Prawa własności intelektualnej w Polsce*, http://www.paiz.gov.pl/prawo/prawa_wlasnosci_intelektualnej/prawa_wlasnosci_intelektualnej [dostęp: 20.10.2012].
- Przemysł papierosów bardziej opłacalny od narkotyków*, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/przemysl-papierosow-bardziej-oplaczalny-od-narkotykow,15589,1> [dostęp: 23.10.2012].
- Results at the EU border – 2011, Report on EU customs enforcement of intellectual property rights, 2012*, Publication Office of the European Union, Luxemburg, http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/customs_controls/counterfeit_piracy/statistics/2012_ipr_statistics_en.pdf [dostęp: 8.10.2012].
- Rozporządzenie Rady (WE) Nr 1383/2003 z 22 lipca 2003 r. dotyczące działań organów celnych skierowanych przeciwko towarom podejrzanym o naruszanie niektórych praw własności intelektualnej oraz środków podejmowanych w odniesieniu do towarów, co do których stwierdzono, że naruszyły takie prawa, Dz. Urz. UE L 196/7.
- Strategia dotycząca praw własności intelektualnej w celu pobudzenia kreatywności i innowacji, 2011*, Komunikat Prasowy Komisji Europejskiej, Bruksela 24 maja, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-630_pl.htm [dostęp: 22.10.2012].
- TRIPS material on the WTO website*, http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm#issues [dostęp: 12.10.2012].
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, tekst jedn.: Dz.U. 2006 nr 90, poz. 634.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, tekst jedn.: Dz.U. 2003 nr 119, poz. 1117.
- Walka z podróbkami: Komisja publikuje roczne sprawozdanie z działalności unijnych służb celnych w zakresie egzekwowania praw własności intelektualnej, 2010*, Komunikat Prasowy Komisji Europejskiej, Bruksela 22 lipca, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-995_pl.htm [dostęp: 9.10.2012].
- What is WIPO?*, <http://www.wipo.int/about-wipo/en/> [dostęp: 15.10.2012].